



Jana Dreimane

# Bibliotēku pārvaldības privatizācija — drauds nozarei?



Džona Saka (Jon Sack) karikatūra par bibliotēku pārvaldības privatizāciju (<http://corporate-rule.co.uk/drupal/node/184>)

**Pirms aptuveni 150 gadiem Lielbritānijā un ASV likti pamati vispārpieejamai bibliotēkai. To finansēšanu no nodokļiem un pārraudzību labprātīgi uzņēmās sabiedrība, lai nevienam nebūtu liegta pieeja izglītībai un zināšanām. Tagad daļa šo valstu publisko bibliotēku finansētāju gatava bibliotēku pārvaldību uzticēt komerciestādēm, kas sola samazināt bibliotēku uzturēšanas izmaksas.**

Pagaidām nav daudz pašvaldību, kuru bibliotēkas pārzina privātuzņēmumi, jo daudzviet pašvaldības piekāpjas sabiedrības spiedienam (Toronto Kanādā, Ventura Kalifornijā u.c.), turklāt nav drošas pārliecības, ka pārvaldības privatizācija neradīs būtiskus vai pat neatgriezeniskus zaudējumus gadu desmitiem veidotajai bibliotēku pakalpojumu sistēmai. Simptomātiski, ka pirms pārvaldības privatizācijas bibliotēkas tiek "varmācīgi" atrautas no reģionālās bibliotēku sistēmas, kas nodrošina vienmērīgu pakalpojumu kvalitāti un, protams, labāku bibliotēku interešu aizstāvību. Šādā

situācijā privatizācijai nolemtajām bibliotēkām ir grūtāk cīnīties par savu izdzīvošanu, sabiedrības tiesībām uz kvalitatīvu informāciju iepretim pašvaldības vadībai, kas vēlas ietaupīt un tādēļ labprāt notic komerciestāžu solījumiem sniegt kvalitatīvu pakalpojumu par ievērojamu zemāku cenu. Taču privātuzņēmumu šķīstos nolūkus liek apšaubīt fakts, ka tās pat saviem finansētājiem neatklāj budžeta tāmes, pamatojot to ar nepieciešamību slēpt informāciju no konkurentiem.

## Santaklaritas (Kalifornija) publiskā bibliotēka

Santaklaritas publiskā bibliotēkas sistēma, kurā ietilpst trīs bibliotēkas, 2011.gada jūlijā vēra durvis lasītājiem kā neatkarīga organizācija. 2010.gada augustā pilsētas vadība nobalsoja par tās atdalīšanu no Losandželosas apgabala publisko bibliotēku sistēmas. Apmeklētāju interese par bibliotēku bija ļoti liela, sevišķi par abonementa krājumu, paplašināto Kanjona apga-

bala (*Canyon County*) filiāli, jaunajiem darbiniekiem, kas nav pilsētas pašvaldības tieši algots personāls, jo saņem atlīdzību par darbu no uzņēmuma "Library Systems und Services, Inc." (*LSSI*). Santaklaritas vadība ar *LSSI* noslēgusi līgumu par iestādes pārvaldību turpmākos piecus gadus. Šim nolūkam pašvaldība firmai pārskaitījusi 19 miljonus ASV dolāru. Tādējādi ik gadu tiks ietaupīts vismaz viens miljons ASV dolāru. Ja 2010. gadā Losandželosas apgabala publisko bibliotēku sistēmai pašvaldība pārskaitīja 5,2 miljonus dolāru, tad 2012.gadā pilsētas bibliotēku pārvaldībai atvēlēti vien 4,2 miljoni dolāru, bet 2013.gadā budžets tiks reducēts līdz 3,9 miljoniem ASV dolāru.

"Mēs saņemam diezgan labu sistēmu un pilnveidojām to," apgalvoja jaunais direktors Eds Kizikovskis (*Ed Kieczkowski*) 2011.gada jūnijā laikrakstam "Santa Clara Valley Signal". Patiešām, bibliotēku atvērtības laiks pagarināts no 165 uz 189 stundām, abas filiāles atsākušas darbu svētdienās. Pēc reorganizācijas bibliotēku sistēma piedāvā jaunus informācijas resursus nepilna miliona dolāru vērtībā, taču trīskārt sarucis e-grāmatu piedāvājums. Turklāt pirmos 6 mēnešus bibliotēkai nebija iespējas saņemt informācijas resursus starpbibliotēku abonementa kārtā, jo tai nebija partnera. Visbeidzot bibliotēka pievienojās Dienvidkalifornijas bibliotēku konsorcijam (*Southern California Library Cooperative, SCLC*), kas apvieno 48 Losandželosas, Venturas, Orinžas (*Orange*) atsevišķās publiskās bibliotēkas.

Lielākos pārveidojumus, protams, piedzīvoja personāls. No 14 bibliotekāru amatvietām atstātas 9. Kopumā Santaklaritas bibliotēku sistēmā tiek nodarbināti 59 cilvēki (salīdzinājumam — 2010.gadā bibliotēkas štata sarakstā bija 99 amati). No līdzšinējiem darbiniekiem *LSSI* vadībā turpina strādāt nepilna puse (23), taču aizgājuši prom visi kvalificētie bibliotekāri. Viņu pienākumus pārņēmuši daži diplomēti bibliotekāri no citām Losandželosas apgabala vietām. Iepriekš arodbiedrībā bija vairāk nekā 2/3 bibliotēkas darbinieku, tagad tajā nav neviena. Pretstatā daudzās ASV pašvaldībās iedibinātajai normai — padarīt sabiedrībai pieejamus detalizētus bibliotēku budžeta plānus tiešsaistē, *LSSI* tos neatklāj. Tā kā bibliotēkas vadība un pārējais personāls oficiālus paziņojumus par reformām bibliotēkā nesniedz, interesenti spiesti iztikt no informācijas drumslām interneta komentāros. Tiek norādīts, ka personālam nav nedz veselības apdrošināšanas, nedz iemaksu pensiju fondā, ko parasti pilna laika darbiniekiem daļēji sedz darba vieta. Iespējams, tādēļ bibliotēkā pārsvarā strādā nevis kvalificēti bibliotekāri, bet bibliotekāru palīgi, kas vāji orientējas bibliotēkas procesos un e-katalogā. Agrāk katrā filiālē vismaz viens dators bijis atvēlēts vienīgi informācijas meklēšanai e-katalogā, tagad tas pievienots pārējiem publiskajiem datoriem un gadās situācija, ka apmeklētājs, kam nepieciešams ielūkoties e-katalogā, spiests doties uz citu filiāli, jo visus datorus aizņēmuši datorspēļu fani. Nav vairs speciāli apmācīta darbinieka, kas visu darbalaiku veltī vienīgi bērnu un jauniešu apkalpošanai. Ne visās filiālēs rodams cen-

trālais apgabala laikraksta "The Los Angeles Times", kā tas bija līdz šim.

*LSSI*, kas pieder Bostonas uzņēmumam "Islington Capital Partners" (pamatprofils — elektrisko un hidraulisko vinču ražošana), veic 16 ASV bibliotēku sistēmu pārvaldību. Ceturtā daļa no tām darbojas Kalifornijā (*Camarillo Public Library, Moorpark City Library, Shasta Public Libraries, Riverside County Library System*). Pirms neilga laika sadarbību ar *LSSI* plānoja vēl viena — Sandžoakīnas (*San Joaquin*) apgabala pašvaldība, jo uzņēmums tai bija apsolijs pastāvošā finansējuma ietvaros pagarināt Stoktonas–Sandžoakīnas (*Stockton–San Joaquin*) publiskās bibliotēkas atvērtības laiku, atvēlēt vairāk naudas krājuma komplektēšanai. 2011. gada februārī sabiedrības protesta dēļ pašvaldība līguma slēgšanu ar *LSSI* atcēla. Aktīvākā protestētāju grupa bija Stoktonas bibliotēkas draugu kopa, kā arī Stoktonas pilsoņu koalīcija, kas bija nobažījusies, ka sabiedrība zaudēs kontroli par bibliotēku. Protestētāji vāca iedzīvotāju parakstus pret bibliotēkas "privatizāciju", sistemātiski iesūtīja vietējai presei gan vēstules, gan rakstus. Turklāt pārrunas ar *LSSI* neraisīja pašvaldības pārstāvjos pārliecību, ka uzņēmums sekmēs bibliotēkas darbību sabiedrības interesēs.

Līdzīga situācija izvērtās Rokvolas apgabalā (*Rockwall County, Teksasa*) — 2011.gada jūnijā pašvaldība atcēla lēmumu par bibliotēkas pārvaldības nodošanu privātuzņēmumam, ņemot vērā divas nedēļas ilgušo sabiedrības protestu.

Santaklaritā tomēr risinājums bija atšķirīgs, neraugoties uz tikpat lielu sabiedrības pretsparu. Tas nonāca pat tiktāl, ka vietējie iedzīvotāji ierosināja divas tiesas prāvas: vienu par to, ka komerciestādes īstenota bibliotēkas pārvaldība var apdraudēt Kalifornijas iedzīvotāju datu konfidencialitātes likumu; otru — ka šāda pārvaldība ir pretrunā ar pavalsts izglītības kodeksu. Diemžēl abas tiesas prāvas tika apturētas. Pilsētas vadība turpināja spiedienu uz bibliotēkas vadību aizslēgtām durvīm.

Atspēkojot kritiku, pilsētas pašvaldības vadītāja Mārša Maklīna (*Marsha McLean*) atsaucās uz bibliotēkas 2011.–2014.gada stratēģisko plānu, ko izstrādājis publiskās bibliotēkas konsultantu komiteja 37 cilvēku sastāvā un kas tika pieņemts 2011.gada 12.jūlijā. M.Maklīna apgalvoja, ka Santaklarita esot ārpalpojumu pilsēta, jo līgumi ar privātuzņēmumiem slēgti gan par tranzītu, gan atkritumu izvešanu, gan šerifa dienestu. Tādējādi pilsētas iedzīvotāji saņemot lielisku pakalpojumu par labāko cenu. Pilsētas fiskālās veselības garantants esot apdomīga pieeja pakalpojumu nodrošināšanai, paplašināti pētījumi. Bibliotēkas darbības atbilstību sabiedrības vajadzībām nodrošina pašvaldības vadītāja līdzdalība bibliotēkas pārvaldē, turklāt pašvaldībai esot izšķirošā loma lēmumu pieņemšanā.

M.Maklīnas viedoklis par bibliotēkas pārvaldību atspoguļots Amerikas Bibliotēku asociācijas (*American Library Association, ALA*) tīmekļa vietnes jaunajā sadaļā "Saglabājot publisko bibliotēku publiskumu: noskaidrojamo jautājumu saraksts bibliotēku privatizāciju ap-



### Kalifornijas asamblejas loceklis Deizs Viljams pret bibliotēku privatizācijas monsturu

sverošajām kopienām" (*Keeping Public Libraries Public: A Checklist for Communities Considering Privatization of Public Libraries*). Tas gan nenozīmē, ka ALA akceptētu bibliotēku pārvaldības nodošanu komerciestāžu pārziņā. ALA visnotaļ atbalsta bibliotēku līgumus ar privātuzņēmumiem par specifisku, konkrēti definētu un kontrolējamu pakalpojumu sniegšanu (ārpakalpojumiem), bet iebilst pret **"privatizāciju", kas ietver visu pakalpojumu spektru un nosaka ne tikai to, kādā veidā pakalpojumi piegādājami iedzīvotājiem, bet arī kādi pakalpojumi tiek piedāvāti.**

### Kalifornijas likums par bibliotēku pārvaldības privatizāciju

Kalifornijas satversmes sapulces loceklis Deizs Viljams (*Das Williams*), kas pārstāv Santabarbaras vēlēšanu apgabalu, tajā skaitā arī Venturas pilsētu, 2011. gada februārī ierosināja pieņemt likumu, kas regulē no bibliotēku sistēmas atdalītas, atsevišķas bibliotēkas pārvaldību. AB 438 ierobežo pašvaldības un komercuzņēmuma vienošanās termiņu — tas nedrīkst pārsniegt 2 gadus. Likumā noteikts, ka nepieciešama vēlētajū piekrišana bibliotēku pārvaldības funkciju deleģēšanai privātuzņēmējam, kura algotajam personālam jābūt funkcijām atbilstoši kvalifikācijai. Līgums noslēdzams

tikai tad, ja garantēts bibliotēkas uzturēšanas izmaksu ietaupījums. Turklāt privātuzņēmējam liegts ietaupīt uz kvalificētā personāla rēķina, viņš nedrīkst atlaist vai pārvietot labākos, aktīvākos darbiniekus. Viņam jāveic objektīvs bibliotēkas funkciju audits, jā sastāda atklāts un godīgs finanšu pārskats, kam jābūt pieejamam visai sabiedrībai. Pret likumu lobēja, protams, LSSI un Kalifornijas pilsētu savienība. Tomēr pavalsts asambleja to pieņēma jau 2011. gada 8. oktobrī, jo likums aizstāv iedzīvotāju intereses, turklāt neprasa papildus pavalsts līdzekļu ieguldījuma. Likums stājās spēkā 2012. gada janvārī. Tādējādi pārskatāmi Kalifornijas pašvaldību līgumi ar LSSI, ieskaitot vecāko, kas noslēgts 1997. gadā par Riversaidas apgabala bibliotēku pārvaldību.

### Bibliotēku pārvaldības privatizācijas centieni Lielbritānijā

Pirmā vienošanos par bibliotēku pārvaldību ar firmu "John Laing Integrated Services" uz 15 gadiem noslēdza Haunslova (Londona) 2008. gadā. Ieskaitot 11 publiskās bibliotēkas, uzņēmuma pārziņā nonāca 150 kultūras iestādes. 2010. gadā par iespējamo vienošanos ar LSSI paziņoja Oksfordšīras un Safolkas pašvaldības, kas bija iecerējušas būtiski samazināt publisko bibliotēku finansējumu. Dažviet Lielbritānijā virmo ra-

dikāla ideja par visu publisko pakalpojumu nodošanu privāto uzņēmumu pārziņā. Tādējādi pašvaldībām atliks vienīgi pilnvaras devējas funkcija, kā to savulaik paredzēja Lielbritānijas premjerministre (1979–1990) Mārgareta Tečere.

Privāti pārvaldītas bibliotēkas konceptu entuziastiski sludina brīvā tirgus aizstāvji, neoliberalisma piekritēji un daudzi interneta komentētāji, kuru skatījumā globālais informācijas timeklis ir panaceja. Taču bibliotēku privatizācijas kritiķi pamatoti norāda, ka privatizācija automātiski negarantē vislabākās kvalitātes pakalpojumus par lētāko sa-

centieni "dūmu aizsegā" privatizēt visu publisko sektoru. Tā mērķis — privāto kompāniju padarīšana par vēl bagātākām un varenākām, jo nu tām parādījusies iespēja gūt arī nodokļos samaksāto naudu, lai par to piedāvātu "viskvalitatīvāko pakalpojumu par zemāko cenu". Valdība arī aicinājusi iedzīvotājus paust savu viedokli par pašvaldības funkcijām, kas, viņuprāt, vairs nav vajadzīgas vai ir pārspilētas. Garajā pašvaldību funkciju sarakstā iekļauta prasība nodrošināt bibliotēku pakalpojumu pieejamību vietējiem iedzīvotājiem, fiksēta Publisko bibliotēku un muzeju likumā (pieņemts 1964.gadā).

Cīņa pret pilnīgu valsts funkciju privatizāciju nepieciešama ne vien tādēļ, lai apturētu ar skaistiem saukļiem aizsegto kultūras vandālismu, bet arī, lai apturētu peļņas kāro kompāniju ienākšanu katrā mūsu dzīves aspektā.

## Diskusijas

Internetā izvērsusies diskusija par bibliotēkas pārvaldības privatizāciju. Tiek norādīts, ka Santaklaritas iedzīvotāju pretestība bibliotēku pārvaldības privatizācijai bija ļoti liela: divās nedēļās bija savākts vairāk nekā 2000 parakstu; rakstītas vēstules un publikācijas vietējai presei, bibliotēkas aizstāvji uzstājās arī ALA konferencēs un viesojās Kalifornijas asamblejas komisijās, kur saņēma atbalstu. Tomēr atrodas ļaudis, kas ar pārliecību proponē bibliotēku privatizāciju. Piemēram, informācijas zinātnes maģistrs Deniss Svansons (*Dennis M. Swanson*), uzsver, ka Santaklaritas pilsētas policijā nodarbināti nevis vietējie iedzīvotāji, bet speciālisti no citām Losandželosas apgabala vietām. Tādējādi Santaklarita esot viena no 10 drošākajām pavalsts pilsētām, turklāt pakalpojumam ir zemākas izmaksas. Taču D.Svansons

ignorē būtisku ētisku, cilvēcisku dimensiju, kas sveša arī Santaklaritas pašvaldības vadītājam M.Maklīnai. Pašvaldībai iespēju robežās būtu jānodrošina ar darbu vietējie iedzīvotāji, ja vien viņiem ir atbilstoša kvalifikācija — citādi pēc dažiem gadu desmitiem pilsēta var izrādīties tukša. Jo cilvēki labprātāk dzīvo tur, kur ir darbs.

Santaklaritas iedzīvotāja Lorija Rivas norāda, ka bibliotēku pārvaldības privatizācija nevar būt ilgtermiņa risinājums, jo jāņem vērā, ka uzņēmuma mērķis ir nopelnīt arī konstanta vai reducēta finansējuma apstākļos. Tas meklē taupīšanas iespējas uz sabiedrībai "neredzamo" procesu un vērtību rēķina, piemēram, atļaujot vislabāk atalgoto un kvalificētāko personālu un tā vietā pieņemot mazāk prasīgus darbiniekus ar zemāku izglītības līmeni un mazāku pieredzi. Viņi nekurn par to, ka saņem zemākas algas un mazāk sociālo garantiju nekā viņu kvalificētākie kolēģi citās bibliotēkās.



### Suvenīrs Nacionālajā bibliotēku dienā Lielbritānijā, kas ik gadu notiek 4.februārī

maksu — atliek palūkoties uz privatizēto dzelzceļu transporta sistēmu — vilcieni gan ir ļauzu pārpilni, taču braukšana ir dārga.

Mārgaretas Tečeres tradīciju turpinot, Lielbritānijas premjerministrs Deivids Kamerons (amatā kopš 2010.gada maija) izvirzījis "lielās sabiedrības" (*Big Society*) koncepciju, kurā sākotnēji tika izcelta ideja par sabiedrības aktīvāku iesaistīšanos politiskajos, ekonomiskajos procesos, kā arī nodošanos brīvprātīgam darbam. Tagad tā transformējusies plānā ap 25% valsts/pašvaldību funkciju nodot privātajam sektoram. Kamerona kritiķi norāda, ka šis plāns nav nekas cits kā

Pašvaldību un LSS/ līgumu analīze liecina, ka vienošanās dokumentos

- bibliotēkai netiek izvirzītas kvalitātes prasības;
- bibliotēka reducēta par produktu, bet bibliotēkas lasītājs — par patērētāju;
- uzraudzība par līgumu izpildi netiek uzticēta pašvaldībai, bet administratoram, kuram arī ir līgums ar privāto uzņēmumu, citiem vārdiem sakot, LSS/ pati uzrauga līgumu, ko noslēgusi ar pašvaldību.

## Paredzamais riski nākotnē

Galvenais iemesls bibliotēku pārvaldības privatizācijai ir pašvaldību ieņēmumu samazināšanās. Privātuzņēmēju piedāvājums sniegt labāku pakalpojumu par zemāku cenu ļauj pašvaldību vadītājiem mierīgu prātu reducēt bibliotēku budžetu. Jāuzsver, ka bibliotēku pārvaldības privatizācija atbilst starptautiski akceptētajam **Pasaules tirdzniecības organizācijas Vispārējam līgumam par pakalpojumu tirdzniecību** (*General Agreement on Trade in Services, GATS*), kas pieļauj arī **atpūtas, kultūras un sporta publisko pakalpojumu deleģēšanu privātajam sektoram**. Tajā arī noteikts, ka pakalpojuma sniedzējam nav jābūt kvalificētākam, nekā tas nepieciešams pakalpojuma veikšanai.

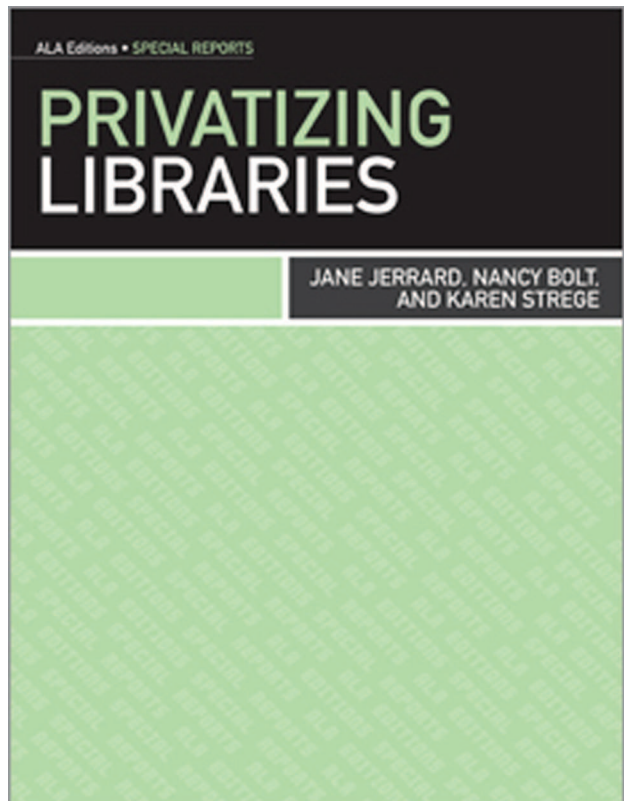
Kā novērst bibliotēku pārvaldības privatizācijas izplatīšanos? Iespējams, pareizākais ceļš būtu nodrošināt optimālu piešķirtās finansējuma izmantojumu, kā arī savlaicīgi veidot plašu draugu un atbalstītāju loku, kas palīdzētu bibliotēkai izkļūt no krīzes situācijām.

### Izmantotā informācija

**Wylie, Alan.** Stop the privatisation of UK Public Libraries: A blog about library privatisation, and other related matters, in the UK and the US [skatīts 2012.g. 15.marts]. Pieejams: <http://www.dontprivatiselibraries.blogspot.com/>

**Hill, Heather.** Outsourcing the Public Library: a critical Discourse Analysis: a Dissertation presented to the Faculty of the Graduate School at the University of Missouri. 2009 [skatīts 2012.g. 20.martā]. Pieejams: <https://mospace.umsystem.edu/xmlui/bitstream/handle/10355/6126/research.pdf?sequence=3>

**Herd, Timm.** ANTI-PRIVATIZATION BILL Ventura County Star [tiešsaiste]. August 22, 2011 [skatīts 2012.g. 22.martā]. Pieejams: <http://www.vcstar.com/news/2011/aug/22/librarians-warn-californians-of-the-beast/#ixzz1qJDAz1cb>



**ALA izdevums par bibliotēku pārvaldības privatizāciju, 2012.gads**

